

EXPOSICIÓ MANUEL HUMBERT

Fundació Apel·les Fenosa

C/ Major, 25

43700 El Vendrell

Del 16 de Març al 31 de Maig de 2007

Exposició a cura de Lluís Boada

Trets biogràfics de l'artista-pintor Manuel Humbert i Esteve

Lluís Boada

Va néixer el 6 d'agost de 1890, al carrer Corts, actual Gran Via, de Barcelona, número d'aleshores 216, segon pis, tocant a la plaça Universitat. Va ser batejat a la Catedral el dia 11 del mateix mes. A Humbert, a més de Manuel, li van posar els noms de Just, Ramon i Josep.

En néixer, era el segon fill viu de Florentí Humbert i Carme Esteve als quals van sobreviure quatre fills més i tres altres se'ls van morir sense temps de fer-los un bateig formal. Així, doncs, en total els Humbert haurien estat nou germans.

El pare era advocat i va ésser empleat a l'Ajuntament de Barcelona, on va arribar a Cap de Negociat d'Hisenda i va culminar la seva carrera com a Cap de Negociat de 1° Classe "con destino a abastos". En morir, el novembre de 1908, tenia un sou de 9000 pessetes anuals.

Uns anys abans s'havia produït la ruptura matrimonial entre Florentí i Carme, que no va ser amigable, com ho prova el plet que va haver-hi després del 1908 per la distribució dels béns de Florentí. De fet, Florentí tenia una causa oberta en el Jutjat en la que demanava que Carme quedés privada de la pàtria potestat que a la mort d'ell podés correspondre-li. Tot fa pensar que ella el va abandonar.

Carme Esteve havia nascut a Olot el 17 d'agost de 1959. La seva mare, que era l'única àvia viva que li quedava a Humbert en néixer, vivia a la Côte d'Azur, on Humbert l'anava a veure, especialment als estius. És possible que l'amistat d'Humbert amb Maurice Chevalier, que va durar quasi tota la vida, datí d'aquesta època. En tot cas, la família conserva un retrat fet per Humbert d'un jove Chevalier.

De les dues germanes vives d'Humbert, Mercè va romandre soltera tota la vida i Pilar es va fer monja de la Congregació de les Caputxines de la Divina Pastora. Com els germans també van morir solters i joves, i Humbert no va tenir descendència, la saga familiar es va extingir en aquella generació.

Humbert va aprovar l'ingrés de batxillerat a l'Institut de Barcelona el 26 de maig de 1900. Els estudis de batxillerat els va cursar al Col·legi Catalunya fins el 1903 i els va acabar a l'Institut el 1906.

El curs 1906-1907 va començar els estudis de Dret, aprovant les tres assignatures de primer curs. En canvi, al següent curs no es va examinar a la convocatòria de juny ni de Dret Natural ni de Dret Romà, a setembre va suspendre. De l'altre assignatura, Economia Política, no es va examinar mai. Sembla clar, doncs, que en aquest segon curs ja havia perdut el poc interès que podia haver tingut per uns estudis iniciats per compromís amb el pare. De fet, no es tornaria a matricular mai més a la facultat de Dret, tot i que el seu pare no va morir fins el mes de novembre. Per tant, no és exacta el que van

afirmar els seus amics i biògrafs Benet i Olivar, segons els quals Humbert va deixar el Dret en morir el pare.

Humbert de molt jove havia rebut classes de dibuix i pintura del Sr. Guillem Pujades, a qui considerava, almenys en les respostes al qüestionari de D'Ors un dels seus dos mestres. També reconeixia com a mestre seu a Francesc Galí en l'Acadèmia del qual va ingressar el 1907. Segons Benet, només va romandre-hi uns mesos i el seu esperit discrepava d'algunes orientacions del mestre. També va seguir algunes classes a la Escola de Belles Arts, segons Olivar, a la sucursal del carrer Aribau. (*)

(*) No hem trobat, fins ara, cap dada sobre la presència d'Humbert en els arxius de l'Escola de Belles Arts.

D'altra banda, Humbert que era un home agraït, també ho fou amb Galí. Això no l'impedia de ser lúcid, i la seva valoració de l'ensenyament que aquest impartia la va exposar nítidament en declaracions a Joan Granés (*La Nau*, 14.2.1927). En efecte, quan se li va preguntar quins records tenia de l'acadèmia, va respondre: "Barrejats. L'acadèmia Galí es preocupava molt de teories pictòriques. Donava unes classes d'orientació d'utilitat innegable, però ensenyava poc l'ofici. Aquest és el mal. Perquè en pintura, al principi, l'ofici ho és tot. És l'únic que es pot i es deu ensenyar. Si porteu alguna cosa a dins ja la direu després; serà afer únicament vostre. Desgraciadament llavors, aquí, no es podia aprendre l'ofici de pintor. ¿Quin mal irreparable no fa això! Us fa perdre un temps preciós en tempteigs inacabables i ridículs. Sou lliurat a la vostra inexperiència i inhabilitat en coses que els altres podrien i deuriem ensenyar-vos a resoldre. No hi ha més remei sinó recórrer a l'estranger" I quan seguidament Granés li va preguntar: "Vos heu viscut molt a París, no?", Humbert va rematar: "Sort d'això!".

Ningú, ni aparentment el propi Humbert, ha parlat fins ara d'un altre aspecte revelador de la seva biografia: va treballar a la Universitat de Barcelona. En efecte, el 21 de febrer de 1908 va ésser nomenat "escrivent interí de la Secretaria general de la Universitat de Barcelona" amb un sou anual de 1000 pessetes. Aquesta plaça li va ésser atorgada en propietat, per concurs, el 10 d'octubre d'aquell mateix any.

A la tardor de 1908, se'n va anar a la redacció de *Papitu* amb uns dibuixos sota el braç. El 5 de gener de 1909 li publicaven el primer. Allí es va lligar d'amistat amb Isidre Nonell, el taller del qual va passar a freqüentar i a qui va arribar a conèixer bé.

El 21 d'octubre de 1909, Humbert va donar entrada a una sol·licitud de dimissió del seu càrrec a la Universitat. Aquella tardor se'n va anar a París on va romandre uns mesos. Van ser importants: Picasso el va acollir cordialment i el va dur al Bateau-Lavoir, la famosa i esgavellada casa de Montmartre on havia viscut temps i on en aquell moment vivia Juan Gris, col·laborador com Humbert del *Papitu*, però que encara no coneixia personalment. Picasso també el va dur a la galeria de Vollard on va poder contemplar una quantitat fantàstica d'obres de Cézanne.

Aquell viatge resultaria marcant també per l'amistat que va fer amb dos artistes portuguesos Santa Rita i Souza Cardoso que eren veïns seus a la rue Vavin on Humbert es va instal·lar. Souza Cardoso li va presentar Modigliani que

aleshores també vivia a prop d'Humbert, a la Cité Falguière. Durant aquells mesos Humbert va tractar molt Modigliani, i no deixaria de fer-ho fins al final de la vida del livornès.

El mes de mars de 1910 era a Madrid. Devia ser quan, segons Benet, va fer el descobriment del Museu del Prado, de l'Escorial i de Toledo.

A començaments de 1911 sabem que tornava a ser a París i s'allotjava al 54, rue Vavin per una carta que va adreçar-li allí el seu amic Aragay.

Gairebé tres anys després d'haver dimitit, Humbert va tornar a la Universitat de Barcelona com escrivent de la Secretaria general. Havia guanyat la plaça, per concurs, el 19 de juny de 1912. El sou també era de 1000 pessetes. En el seu expedient consta una demanda de llicència de quinze dies per refer la seva salut, datada a 1 d'agost de 1913. Li fou concedida. No sabem si la va aprofitar per anar a París. Però, sembla que entre 1912 i 1915, i sobretot els anys 1916 i 1917, Humbert va seguir desplaçant-se a aquella capital. Ara, Olivar parlava de "una segunda estancia allí, que iniciada en 1912, se prolongó hasta mediados de 1915", la qual cosa, a la vista de l'expedient d'Humbert, era impossible que succeís. Els viatges devien produir-se en els períodes de vacances acadèmiques car sembla que devia complir rigorosament amb els seus compromisos de treball doncs el 10 de maig de 1915 va ser confirmat, per Reial Decret, "Auxiliar Escrivent Primer de la Secretaria General de la UB", amb sou de 1500 pessetes anuals que va cobrar retroactivament des de l'1 de gener. En canvi, sabem que el 1915 va viatjar a Madrid, potser per passar els concursos per a la seva feina a la Universitat, estades que aprofitava per visitar els museus, freqüentar tertúlies artístiques i literàries i per dibuixar (El Cafetín, per exemple, segons Olivar, és d'aquest moment). (**)

(**)Olivar va obrir un gran interrogant a partir d'un fet que no es va produir. En efecte, en el seu assaig de 1960 va dedicar forces línies a cercar una resposta a les raons per les quals Humbert no s'hauria quedat a París després d'aquella estada dels anys 1912-1915. Olivar conjecturava sobre les circumstàncies de la guerra, sobre la hipotètica por d'Humbert a no poder suportar la duresa de les condicions en que els joves artistes vivien a París, sobre la indecisió deguda a un fort esperit autocrític que li faria dubtar de les seves capacitats, sobre una possible crisi artística i personal. La veritat potser era més senzilla. Humbert probablement necessitava treballar, cosa que li garantia la Universitat de Barcelona, i anava a París per temptejar el moment de fer el gran salt.

El mes de novembre de 1915 va fer la seva primera exposició. El lloc va ser les Galeries Laietanes de Santiago Segura.

Sabem, per una carta de Nogués, que el gener de 1916 era a Madrid. El mes següent va demanar a la Universitat, i li fou concedida, una altra llicència de quinze dies per seguir tractament i absentar-se de la ciutat.

Aquell mateix any va exposar per primera vegada al Saló de les Arts i els Artistes, tot i que ja estava vinculat amb aquell agrupament d'artistes des d'uns anys abans, per alguns autors des dels inicis, el 1910, però això es dubtós.

La seva carrera de funcionari a la Universitat de Barcelona va arribar a la seva fi el mes d'agost de 1917 per sol·licitud del mateix Humbert, el qual la justifica dient que les seves ocupacions particulars no li permeten "atender a las obligaciones de su cargo". Entenem que cal situar, doncs, en aquesta data la seva decisió d'esdevenir un artista pintor professional.

Aquell mateix any de 1917, es va instal·lar a París on la seva activitat com a pintor comença a predominar sobre la de dibuixant. Malgrat tenir algunes hipòtesis, no sabem quines acadèmies va freqüentar, doncs solia entrar-s'hi i sortir-se'n informalment i hi ha una mancança general d'arxius, però sí sabem que la seva principal activitat en aquells anys fou l'estudi artístic. Residia (o almenys allí rebia la correspondència) a la casa d'André Saglio, un alt funcionari que havia comissionat l'exposició d'art francès que va celebrar-se el 1917 a Barcelona. Va seguir veient a Picasso que ja vivia a Montrouge. Però sobretot va freqüentar el cercle de Zborowski, Modigliani, Soutine i Kisling, anant sovint a la casa-taller que tenia el marxant polonès a la rue Joseph Bara, on solia pintar-hi Modigliani i on molt probablement va fer els dos magnífics retrats d'Humbert. (***)

(***) El retrat més gran és al Museu de Melbourne i l'altre ha estat subhastat el 2006 provenint del Museu del County de Los Angeles que l'havia rebut fa anys, en pagament d'impostos, del director de cinema Wylliam Wyler. Segons Ceroni, aquestes obres van ésser pintades el 1916, però Olivar pensava, no sense raó, que podien ser del 1917. Per la mateixa època, Humbert va fer un apunt a la sanguina de Modigliani pintant. Abans havia representat el seu amic amb barret i jaqueta verda a *Interior del "Lapin Agile"*. Totes dues obres pertanyen a la col·lecció Olivar.

El 19 de gener de 1918, va rebre una nota de Juan Gris: " Amigo Humbert. Vaya V. con algunas cosas chez Mlle. Weil 50 rue Taibout. El otro dia yo la previne de su visita". Es tracta de la mateixa Mlle. Weil, que va organitzar l'exposició Modigliani que ocasionà el conegut escàndol dels nus. Fins el mes de juny, en plena guerra, Humbert va romandre a París malgrat el neguit dels amics catalans.

L'estiu de 1918 és a Barcelona. Després, segons Olivar l'hivern de 1919, va passar uns mesos amb Manolo Hugué a Arenys de Munt que van resultar decisius per establir el seu definitiu compromís amb la dimensió meravellosa de la realitat, àdhuc la més senzilla. També devia contribuir-hi la fatal decadència física i mort de Modigliani, que es va produir el 24 de gener de 1920 a l'hospital de la Charité de París, sobretot perquè venia a rematar un cicle tràgic que va incloure la mort dels tres germans i la dels amics portuguesos Santa Rita i Souza Cardoso, aquesta el 1918.

Acabada la guerra, Humbert havia tornat a París. El 1919 residia a l'avenue de Saxe al VII Arrondissement, fins que el mars o l'abril de 1920 es va instal·lar al taller de la rue Mathurin Régnier on va residir fins el 1927. De tota manera l'11 de juliol, Joan Miró encara li va adreçar una divertida carta des de Montroig a av. de Saxe. La següent misiva de Miró, una postal d'11 de novembre, ja anava adreçada a la rue Mathurin Régnier. (****)

(****)“ Amic Humbert:

Com va la caló?

Joestic aquí al camp treballant molt, sempre pensant amb Paris.

Al arribar a Catalunya vaig passar 10 o 12 dies a Barna. Van ser dies de suplici; tot va caure'm a sobre! – Les noies frèstegues – jo pensava sempre amb aquells rendez-vous, amb aquelles blondes (subratllat) tan exquisides!

Definitivament, amic Humbert, jo em quedaré a viure a Paris i, si puc m'en vindré a pasar els estius aquí.

A Barcelona no vull passar-hi hores.

Aquell Sena, aquella P. de la Concorde!

Vaig rebre una postal d'un amic de Paris amb el pont d'Alexandre III... - Va emocionar-me; jo sentia l'esgarrifança de veure la P. Catalunya (desert al Sahara) i l'arc del Triomf al P. S. Joan (aquell carrousel !)

Rés, rés Humbert, jo vull casar-me amb una blonde, o tenir-la per amiga, o lo que sigui i veure sempre el Sena.

Jo no sé que té el nostre pais que tots (subratllat) els que s'hi queden agafen una son i queden momificats.

Em permeto fer-vos memoria per a que poseu el vostre interés en si sabeu algún taller.

Jo vaig deixar encarregat an En Mercadé per a que es cuidés de llogar-me el taller d'En Togores, Quan el deixi. Jo no n'he sapigut rés mes; us estimaré que quan vegeu an Mercadé li digueu.

Ara a la nit, a la fresqueta, deu fer bon temps per per arribar-se tot passejant al Bois?

Bona sort i bon estiu!

Mes meilleurs souvenirs a Hogg, Sala, Mercadé, [et a toutes nostres] (taxat)

Ben vostre,

Joan Miró “

També es interessant per veure les voltes que dóna el món, la postal :

Postal Barcelona, 2.11.1920 Paris 61,Rue Mathurin-Régnier

“ Amic Humbert. Com prova el fret? – Si acás us molesta massa i decidiu venir en aquí, deixant el vostre talleret, penseu en mi!! A mi m'aniria bé com un duro a la butxaca. Ben vostre,

Joan Miró “

Passatge Credit, 4 ---?

(Subratllat: talleret, penseu en mi)

Humbert va escriure una carta a Nogués el 1921, arran d'una visita al Museu del Louvre on li exposa les seves preferències: Delacroix i Courbet, però també Ingres, David, Manet, Renoir i Daumier. (*****)

(*****) Coincidim amb Olivar en que Humbert, en gran mesura i malgrat el seu desig, va ser un autodidacta. Ell mateix va dir a Gasch que, en el seu temps, aprenien com els toreros, a base de rebotades. Per aquesta raó, al marge de les acadèmies que pogués haver freqüentat, Humbert devia aprendre sobretot dels mestres del Louvre. Hem vist anteriorment la impressió que li causà veure els Cézanne escampats al magatzem de Vollard on va accedir acompanyat per Picasso. I també, sens dubte, va aprendre dels seus coetanis, l'exemple dels quals podia assimilar o refusar sense complexes gràcies a la seva forta personalitat. Benet va escriure:” Todas aquellas formas de la nueva sensibilidad trabajaron el espíritu de Humbert: Y sucedió entonces algo muy importante para la historia del arte catalán; que un artista del país traía de París las últimas novedades sin retraso. Trajo a Barcelona algo distinto del Impresionismo que aquí trajeron un día ya lejano, con el ineludible retraso, los idelaserra, Canals o Nonell. Trajo un estilo naciente que Sunyer había ya adaptado al sentir Mediterráneo y que él, Humbert, también había ayudado a alumbrar allá en Montparnasse: un estilo hijo de la creación anti-impresionista que ya había empezado con el mismo Renoir”.

El desig d'Humbert era mantenir simultàniament un peu a París i l'altre a Barcelona, amb una presència professional a les dues ciutats. Era un propòsit difícil, que sols va assolir en part. Les cartes des de París a Nogués palesen les dificultats que comportava aquell intent. Malgrat tot, va anar reeixint. Segons Olivar i els familiars d'Humbert que hem localitzat a París, una part de la producció d'Humbert la va vendre Zborowski, també Chéron. Sigui com sigui, el fet és que hi ha obres d'Humbert a importants col·leccions internacionals que en bona mesura es van fer a París en aquells anys.

Tanmateix, tot i esdevenir membre de la *Société des Artistes Independants* i d'exposar en el seu *Salon* a partir de 1920, no va poder exposar individualment a París fins el 1938. En canvi, sí ho feia amb impressionant regularitat a Barcelona: el 1918 a les galeries Laietanes; el 1921 a El Camarín, el 1925 a la Llibreria Catalònia, ciutat on, a més, va mantenir una presència significativa a les diferents exposicions i salons oficials.

A Montparnasse va conèixer Suzanne Cornet, una bella model que havia posat per Clarà (*La Serenitat*, entre altres) i probablement per Modigliani. Viu un temps amb ella, abans de casar-se, al seu estudi de la Rue Mathurin Régnier, molt a prop d'on vivien els pares de Suzanne. Suzanne havia estat casada amb Edouard Barbier de qui el 1911 va tenir una filla, Gisèle.

Per una carta de Togores, sabem que el mes de febrer de 1925 la mare d'Humbert estava molt greu i Humbert es troba a Barcelona, vetllant-la, i suposem que va morir poc després.

A finals de 1926, Aristides Maillol havia recomanat Humbert per exposar en una galeria de París. Humbert però es va retardar considerablement en enviar unes fotografies de les seves obres al gran escultor, que li retreu el fet en carta escrita a Banyuls el 13 de gener de 1927 i tem que la galeria s'hagi compromès amb un altre artista. Això és el devia passar car, malgrat els bons consells que Maillol va seguir donant-li en l'ocasió, l'exposició no es va realitzar.

El 2 d'abril de 1927 Humbert i Suzanne es van casar a les deu del matí a la Mairie du XV Arrondissement i d'allà van anar a la veïna església de Saint.Jean Baptiste de La Salle on es va celebrar la cerimònia religiosa.

Poc després, Humbert i Suzanne s'instal·len a Barcelona. El desembre d'aquell 1927 va fer la primera exposició a la Sala Parés.

L'any següent va rebre l'encàrrec de fer unes pintures murals per la cúpula del Saló de Passos Perduts del Palau Nacional de Montjuïc, bastit per a l'Exposició Internacional de 1929.

El 1930 es va comprar uns terrenys a Cerdanyola i s'hi va fer construir una caseta, on hi va passar temporades, sobretot als estius. Aquell any i els següents va exposar intensament de la mà dels Maragall.

El 1932, la Junta de Museus va adquirir la *Jove Mora*, presentada al Saló de Montjuïc de l'Exposició de Primavera. Segons els fills de Giselle, Humbert va concebre el quadre un matí quan va trobar la seva mare adormida amb la disfresa d'Odalisca després d'un ball de Carnaval. Gisèle va passar un temps a Barcelona fins que la gelosia de Suzanne la va fer decidir tornar a París.

En ocasió de l'Exposició de Primavera de 1934, la Generalitat de Catalunya creava i atorgava per primer cop els premis Nonell i Campeny de pintura i escultura, respectivament. Clarà va guanyar el Campeny. Els finalistes del Nonell van ésser Meifrén, Sunyer, Humbert, Elias i Galí, però Humbert va ser

proclamat guanyador per *Descans i va rebre* elogis encesos i unànimes de la crítica.

El 1934 va ser elegit president del Saló de Montjuïc. Juntament amb Frederic Marés, president del Saló de Barcelona, promou la creació de L'Ajut als Artistes Pintors i Escultors de Catalunya per protegir-los si de grans passaven dificultats. L'estiu d'aquell any va passar uns dies a Tossa de Mar.

El 1936 Humbert formava part del quadre de professors de l'Escola del Paisatge d'Olot que va crear i dirigir lu Pasqual. Va fer una exposició a l'Acadèmia de Belles Arts de Sabadell i la darrera a la Sala Parés, on va presentar, entre altres obres, *Gipó vermell*, *Carnaval i La fruitera* .

En esclatar la guerra, Humbert, per insistència del Doctor Gay, sogre de Gisèle, se'n va anar a França i va passar llargues temporades al Chateau de Giverzac a la Dordogne, propietat dels Gay. L'any 1938 fa dues exposicions individuals a París.

Acabada la guerra civil espanyola, va tornar a Barcelona. El comte de Moy, propietari de la finca del carrer Sant Pere més Baix,16, va fer-hi construir un estudi per Humbert, que ocuparia durant més de trenta anys, seguint el model de l'estudi de la rue Mathurin Régnier de París.

El 1944, D'Ors li demana de participar en el segon Saló de los Once. Xenius seguia amb la seva idea d'una "pintura per arquitectes", és a dir, una pintura mural integrada, juntament amb altres arts, en un edifici públic. Aquesta mena de pintura pública havia estat un dels somnis del Noucentisme i D'Ors va pensar fer reviure la idea en aquella ocasió. Tanmateix sembla que es devia oblidar d'explicar els seus propòsits als artistes que va convidar, els quals es dedicaven a la pintura de cavallet, car es va mostrar decebut amb els resultats.

El 8 de febrer de 1945 Víctor i Anita Imbert van organitzar una vetllada d'homenatge a Manuel Humbert al pis que tenien a la Casa Calvet del carrer Casp, obra de Gaudí,. El motiu immediat era celebrar el retrat que Humbert havia fet de la Sra. Imbert, però el de fons era més substancial. Carles Soldevila va narrar per encàrrec d'Imbert aquell homenatge, escrit que transcrivim pel seu valor documental de l'actuació d'un grup humà en un temps històric difícil i un exemple, entre molts altres, del paper que l'amistat elegant va tenir en la seva resistència espiritual. (*****)

(*****) "M'inviten a deixar aquí unes ratlles, testimoni escrit de la festa celebrada el dia 8 de febrer en honor del mestre Manuel Humbert. Accepto amb gust i m'excuso de no demostrar-ho amb un reportatge extens, minucios i succulent on cada personatge quedés retratat i cada paraula registrada. Tinc tan poc temps lliure!

"La festa – dins el marc hospitalari i simpàtic que han sabut crear els bons amics Víctor i Anita Imbert – va començar a quarts de dotze. Quants érem? El bo i millor del país ...o poc se'n falta. Hi havia grans poetes i grans pintors, insignes escultors i músics il·lustres; dames d'una bellesa en el seu punt dolç i noies en una bellesa en el seu punt tendre...Un diplomàtic ple de cortesia i una dama, la seva muller, que toca el piano com un àngel...Comerciants i industrials que proven una vegada més que els càlculs interessats no són incompatibles amb l'amor a les muses...En fi, una reunió barcelonina al cent per cent.

" Va parlar, com era de llei, l'amo de la casa, que va trobar un seguit de mots escaients. L'Humbert l'escoltava ple de modèstia i de neguit; hom veia que no

estava preparat per aquella apoteosi i que de bon gust s'hauria amagat sota la taula.

“No ho va fer. I després d'escoltar Víctor Imbert, hagué d'escoltar a molts altres que en honor seu varen executar llurs habilitats. López-Picó va llegir uns epigrames d'un barroquisme galant i exquisit; el gran Frederic Mompou, acompanyà la bella Mercè Plantada que va cantar un seguit de cançons; en Llongueras llegí versos fins i entremaliats...Ah, jo també, jo també vaig parlar i vaig fer-me en certa manera responsable d'aquest devessall de música i poesia.

“ La nota de l'alta crítica restà a càrrec de Rafael Benet que llegí un fragment de la seva monografia dedicada a Humbert.

“Després de l'intermedi gastronòmic – copiós i esplèndid – la vetllada reprengué amb força. Eren les dues de la matinada. L'eminent pianista Florinda Santos de Lucena va seure al piano i amb la complicitat de Bach i de Schubert reduí l'auditori al silenci i a l'embadaliment.

“Després vaig retirar-me en un estat de deliciosa irresponsabilitat. M'han dit – jo ja ni hi era – que la vetllada va prolongar-se encara i que el poeta Goicoechea desmentí el seu aspecte de bandoler romàntic llegint una bella divagació sobre l'art del pintor Humbert.

“ Es podia demanar més?”.(63-64) .

El primer lustre dels anys quaranta Humbert no va exposar individualment a la Sala Parés. Ho va fer, en canvi, a la Galeria Argos, dirigida per Carles Soldevila, els anys 1943 i 1945. Era el moment en que tornava a fer molta obra en paper i, dins aquesta tendència, il·lustra *El Estudiante de Salamanca* i *La Celestina*.

El 1947 va exposar novament amb els Maragall tant a Madrid com a Barcelona. A partir d'aquell any i fins el 1970 Humbert va fer una exposició a les Galeries Lars i onze amb el Maragall (10 a la Sala Parés i una a la Galeria El Cisne de Madrid) fins el 1970, any en que clou el seu cicle expositor.

Quan es va crear el Cercle Maillol l'any 1947 per iniciativa de Pierre Desfontaines, director de l'Institut Francès de Barcelona, Humbert va participar amb gran interès en les seves activitats, recolzant sobretot les noves promocions d'artistes.

També va participar amb altres artistes consagrats, però entenedors de les noves formes de l'art , en una Sala d'Honor del Saló d'Octubre de 1948.

En aquells anys, i també amb el suport de Víctor Imbert, Jaume Pla comença a crear la *Col·lecció de Gravats Contemporanis Edicions de la Rosa Vera*. Manuel Humbert hi va fer quatre gravats, un dels quals, *Mariner*, no va voler publicar.

L'Estat francès li va comprar una obra l'any 1951, que es va dipositar al Musée de Tourcoing.

D'Ors el va convidar el 1953 a participar novament en el Salón de los Once, el desè, i té un gest magnífic: treu de l'oblit el gran Francesc Pujols en demanar-li que escrigui la presentació d'Humbert en el catàleg del Salón. El vell Pujols va escriure un text elegíac, melancònic, tendre, intel·ligent i terrible. (*****) .

(*****) "Evocar la figura del pintor Manuel Humbert en estos tiempos es recordar aquellos en que nuestro artista con Xavier Nogués y José Aragay formaron la trinidad de la pintura catalana que aspiraba a desmontar nuestra pintura del caballete para montar en el caballo de la pintura mural y desde sus andamiajes extenderla por las paredes de los grandes edificios que nosotros esperábamos que se construirían para dar cabida a las visiones de estos tres hombres nacidos para marcar una época en nuestro arte que compitiese con la del Renacimiento.

Las horas que pasamos juntos y a solas imaginando lo que sería la obra fueron un engaño para nosotros y un desengaño para nuestra tierra, aquella misma tierra que no fue capaz de encargar al gran Gaudí una obra que fuera de todos, encargada al arquitecto por el municipio de Barcelona.

Sólo gracias al nuestro sin igual Luis Plandiura y después, en parte, al propio Municipio, Xavier Nogués nos pudo dejar muestras reducidas de lo que habría sido la herencia de estos tres pintores que tuvieron que guardar la riqueza de sus pinceles en el archivo de las imaginaciones iluminadas un momento por la ilusión...

José Aragay, después de un viaje a Italia, volvió entre nosotros para retirarse a Breda, al pie del Montseny, dedicado a la fabricación de tierras cocidas y en donde en la soledad, el silencio y el reposo, fue componiendo una serie de pinturas que al ser expuestas ahora no hace mucho tiempo en Barcelona, sólo encontraron la indiferencia sobre las mismas que con más rabia rugen contra la agonía de la pintura moderna que, como la poesía y la música actuales, para dar vida al arte agónico le martirizan hasta convertirlo en un mal sueño.

Manuel Humbert es para el que esto escribe un desconocido desde hace más de diez años. Las enfermedades que curándose solas, sin médico, medicina ni régimen, se van sucediendo empezando una cuando concluye la otra, en el cuerpo presente del escritor han hecho que no haya podido ir siguiendo más que de lejos la continuación de la pintura que llenó de alegría los días de su juventud.

Hago esta advertencia porque ya supongo que la alta dirección de la Academia Breve, a la que agradezco el honor que se me tiene, es sabedora de mi vida apartada del mundo y así sólo me propongo resumir un recuerdo de lo que fué el pintor privado de la realización de sus ideales.

Como en muchos fenómenos artísticos, Nogués, Aragay y Humbert se repartieron, respectivamente, la armonía, la grandeza y la gracia. Fenómeno observado en los teatros griego, español y francés. Los pinceles del ultra delicado Humbert, como los lápices y como las plumas, se distinguieron siempre por una gracia puesta constantemente al servicio de la emoción estética, que no se distingue precisamente por buscar la gracia, sino siempre por buscar la emoción, como en Nogués la armonía y en Aragay la grandeza, fueron medios y no fines.

Humbert no pudiendo lanzarse al mundo soñado, fue apartándose también del dibujo y con los años llegó a ser el pintor angélico de nuestra amada pintura, hasta el punto de que podemos llamarle desde nuestra tierra el ángel de nuestro ciclo pictórico."

El 1954 va guanyar el Gran Premi de Pintura a l'Aigua de la Biennial Internacional d'Art de La Havana amb *Marinero*.

Des del seu retorn a Barcelona acabada la guerra, va seguir passant temporades a París pràcticament cada any. Residia a Les Lilas, prop de Gisèle, la filla de Suzanne, que regentava una escola-internat de noies instal·lat en un remarcable "hotel" del segle XVIII. Durant les seves estades, Humbert veia els amics, es posava al corrent de les exposicions i pintava.

L'any 1955 va rebre, juntament amb Rafael Benet, l'encàrrec del Consell de les Valls d'Andorra per restaurar i consolidar els frescos de la Casa de la Vall, i el 1963 ells mateixos són encarregats de restaurar el retaule de Sant Joan de Caselles, també a Andorra, on Humbert passarà aquells anys llargues temporades.

Va ser nomenat Acadèmic Numerari de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Jordi. Els seus col·legues i els crítics el consideraven des de feia temps un mestre. A començaments dels anys setanta estava cansat i va anar emmalaltint lentament.

Provenint de la residència Edelweis de Cubelles, on va passar els darrers mesos de la seva vida, Humbert va ingressar ja mort a l'Hospital de Sant Pau a les 16h.45 del dia 1 de febrer de 1975. Segons consta en l'acte de defunció, la causa de la mort va ser un accident vascular cerebral.

A dos quarts de quatre de la tarda es va celebrar l'acte d'enterrament a Sancho Davila, d'on sortí vers Montjuïc. Allí reposa, juntament amb els pares i germans, en el nínxol que havia comprat el Sr. Florentí l'any 1904. Està situat a la Via Sant Francesc i actualment pertany a les Caputxines del Diví Pastor, que el van rebre de la germana Mercè i en tenen cura.